

ALPOMISH VA ODISSEY DOSTONLARINING QIYOSIY-TIPOLOGIK TAHLILI

Fozilova Mohinur

Farg'ona davlat universiteti

Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili)

25.184-guruh talabasi

@mohinurxonfozilova@gmail.com

Iltomjon Axmadjonov

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori(PHD)

ANNOTATSIYA. Mazkur ishda o'zbek xalqining mashhur qahramonlik dostoni Alpomish va qadimgi yunon adabiyotining yirik namunasi Odissey o'rtasida qiyosiy-tipologik tahlil amalga oshiriladi. Tadqiqot davomida har ikki dostonning syujet tuzilishi, qahramonlar tizimi, epik an'analar, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni ifodalash xususiyatlari o'rganiladi.

Shuningdek, Alpomish va Odissey obrazlarining qahramonlik, vatanparvarlik, sadoqat, donolik kabi fazilatlari qiyoslanadi. Tahlilda har ikkala asarda aks etgan ijtimoiy muhit, tarixiy-madaniy kontekst va xalq og'zaki ijodi an'analari ham inobatga olinadi.³²

Kalit so'zlar: Alpomish dostoni, Odissey, qiyosiy tahlil, tipologik yondashuv, epik doston, qahramonlik, xalq og'zaki ijodi, syujet, obrazlar tizimi, umuminsoniy qadriyatlar.

АННОТАЦИЯ. В данной работе проводится сравнительно-типологический анализ знаменитого героического эпоса узбекского народа «Алпомиш» и великого образца древнегреческой литературы «Одиссея». В ходе исследования изучаются структура сюжета, система героев, эпические традиции и особенности выражения национальных и универсальных ценностей в обоих эпосах.

Также сравниваются такие качества образов «Алпомиша» и «Одиссеи», как героизм, патриотизм, верность и мудрость. Анализ также учитывает социальную среду, историко-культурный контекст и традиции народной устной литературы, отраженные в обоих произведениях.

Главная цель работы – выявить общие и уникальные аспекты между эпическими произведениями двух разных культур и показать их место в мировой литературе.

Ключевые слова: Алпомишский эпос, Одиссея, сравнительный анализ, типологический подход, эпический эпос, героизм, народная устная литература, сюжет, система образов, универсальные ценности.

ANNOTATION. In this work, a comparative-typological analysis is carried out between the famous heroic epic of the Uzbek people Alpomish and the great example of ancient Greek

³² Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2010. – 20–35-betlar.

literature Odyssey. During the research, the plot structure, system of heroes, epic traditions, and features of expressing national and universal values of both epics are studied.³³

Also, such qualities of the images of Alpomish and Odyssey as heroism, patriotism, loyalty, and wisdom are compared. The analysis also takes into account the social environment, historical and cultural context, and traditions of folk oral literature reflected in both works.

The main goal of the work is to identify common and unique aspects between epic works from two different cultures and to show their place in world literature.

Keywords: Alpomish epic, Odyssey, comparative analysis, typological approach, epic epic, heroism, folk oral literature, plot, system of images, universal values.

KIRISH

Jahon adabiyotida epik janrning eng yirik namunalaridan biri bo'lgan xalq dostonlari insoniyatning qadimiy tarixini, urf-odatlarini, qadriyatlarini va dunyoqarashini aks ettiradi. O'zbek xalqining qahramonlik dostoni Alpomish va qadimgi yunon adabiyotining buyuk yodgorligi Odissey ana shunday nodir asarlardan hisoblanadi. Ushbu dostonlarni qiyosiy-tipologik jihatdan o'rganish ularning umumiy va o'ziga xos jihatlarini aniqlash, shuningdek, jahon epik an'analaridagi o'rnini belgilash imkonini beradi.

Ikkala doston ham epik janrga mansub bo'lib, keng ko'lamli voqealarni qamrab oladi, qahramonning hayot yo'li, sarguzashtlari va sinovlarini tasvirlaydi. Har ikkala asarda ham qahramonlik motivi asosiy o'rinni egallaydi. Alpomish ham, Odissey ham o'z xalqining jasur vakili sifatida tasvirlanadi. Ularning harakatlari faqat shaxsiy manfaat emas, balki xalq va vatan manfaatlari bilan bog'liq.

Dostonlarda sayohat va sinovlar muhim o'rin tutadi. Alpomish Barchin va yurtini himoya qilish uchun safarga chiqadi va turli sinovlardan o'tadi. Odissey esa Troya urushidan so'ng uyiga qaytish uchun uzoq va murakkab yo'lni bosib o'tadi. Uning safarida dengiz xudolari, afsonaviy mavjudotlar va turli qiyinchiliklar uchraydi.

Har ikkala dostonda an'anaviy epik unsurlar ham mavjud. Qahramonlarga ilohiy yordam ko'rsatiladi, fantastik va real voqealar uyg'unlashadi, takroriy epizodlar va an'anaviy formulalar keng qo'llaniladi. Bu esa dostonlarning og'zaki ijodga mansubligini ko'rsatadi.

Alpomish dostoni syujeti qahramonning tug'ilishi va bolaligi, Barchinga uylanish uchun sinovlar, asirlik davri va nihoyat, vatanga qaytish hamda adolatni tiklash bosqichlaridan iborat. Odissey syujeti esa Odisseyning Troya urushidan keyingi uyga qaytish safarini, yo'lda uchraydigan sinovlarni, Itakadagi voqealarni va uning dushmanlardan qasos olish jarayonini o'z ichiga oladi.³⁴

Qahramonlar tizimi ham har ikkala dostonda muhim ahamiyatga ega. Alpomish obrazi jismoniy kuch, mardlik va adolat timsoli sifatida gavdalanadi. U oila va el-yurt sha'nini himoya qiladi. Odissey esa aql-zakovat, hiyla va donolik timsoli hisoblanadi. U murakkab

³³ Yo'ldoshev J. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Fan, 2014. – 15–40-betlar.

³⁴ To'rayev A. O'zbek xalq og'zaki ijodi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 45–60-betlar.

vaziyatlardan chiqishda o'zining aqliy qobiliyatiga tayanadi. Ayol obrazlari ham muhim o'rin tutadi. Barchin va Penelopa sadoqat, sabr va matonat timsoli sifatida tasvirlanadi.

Dostonlarning asosiy g'oyalari vatanparvarlik, sadoqat, muhabbat va adolatdir. Alpomish va Barchin o'rtasidagi sevgi va sadoqat, Odissey va Penelopa o'rtasidagi sadoqat bu g'oyalarni yanada chuqurlashtiradi. Har ikkala dostonda oxir-oqibat yaxshilik yomonlik ustidan g'alaba qozonadi.

Tipologik jihatdan qaralganda, ikki dostonda ham qahramonlik epikasi, sayohat motivi, sinovlardan o'tish, qaytish motivi, sadoqat va muhabbat, yaxshilik va yomonlik kurashi kabi umumiy jihatlar mavjud. Shu bilan birga, ularning farqli jihatlari ham mavjud. Alpomish dostoni turkiy xalq og'zaki ijodiga xos bo'lib, unda jismoniy kuch va milliy qadriyatlar ustun. Odissey esa yozma adabiyot namunasi bo'lib, unda aql va strategiya asosiy o'rinda turadi. Bundan tashqari, Odissey dostonida ilohiy aralashuv kuchliroq aks etgan.

Alpomish dostoni asosan og'zaki an'ana asosida avloddan-avlodga o'tib kelgan bo'lib, unda baxshilar ijodi muhim rol o'ynaydi. Har bir baxshi dostonga o'ziga xos o'zgarishlar kiritgan, natijada variantlilik hodisasi yuzaga kelgan. Odissey esa qadimgi yunon yozma adabiyotining klassik namunasi bo'lib, mualliflik tamoyili aniq (Gomerga nisbat beriladi). Bu jihat ularning matn tuzilishi va barqarorligida katta farqni keltirib chiqaradi.

Poetik jihatdan qaralganda, Alpomish dostoni ko'proq she'riy-she'riy nasr shaklida, xalqona ifoda vositalari, maqol va matallar, takroriy iboralar bilan boyitilgan. Unda xalq ruhiyati, milliy obrazlar tizimi va sodda, ammo ta'sirchan tasvirlar ustunlik qiladi. Odisseyda esa geksametr (oltibutunli she'r) tizimi asosida yozilgan qat'iy poetik struktura mavjud bo'lib, unda epik epitelar ("aqli Odissey", "tez oyoqli Axill") keng qo'llaniladi.³⁵

Mifologik asoslar ham har ikki dostonda turlicha. Odissey qadimgi yunon mifologiyasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, unda Zevs, Afina, Poseydon kabi xudolar bevosita voqealarga aralashadi. Alpomish dostoni esa islomgacha bo'lgan turkiy e'tiqodlar va keyingi davr xalq tasavvurlari bilan uyg'unlashgan holda shakllangan. Unda ham g'ayritabiiy kuchlar mavjud bo'lsa-da, ular ko'proq xalqona tasavvurlar doirasida namoyon bo'ladi.

Qahramonlar xarakteri jihatidan ham farqlar mavjud. Alpomish obrazi ko'proq ideal qahramon sifatida beriladi: u hech qachon o'z maqsadidan qaytmaydi, jismonan va ma'naviy jihatdan mukammal tasvirlanadi. Odissey esa murakkab psixologik obraz bo'lib, unda insoniy zaifliklar, ikkilanish, hiyla va aql uyg'unlashgan. Shu sababli Odissey obrazi ko'proq realistik va psixologik chuqurlikka ega.

Ijtimoiy-falsafiy mazmun nuqtai nazaridan ham farq seziladi. Alpomish dostoni ko'proq urug'-qabila munosabatlari, jamoa manfaatlari va an'anaviy qadriyatlarni aks ettiradi. Unda jamiyatdagi adolat, nomus, shon-sharaf kabi tushunchalar markaziy o'rinda turadi. Odissey esa shaxs va uning ichki dunyosi, individual tajriba, insonning o'z taqdirini boshqarishdagi roli kabi masalalarni yoritadi.

Dostonlardagi vaqt va makon tasviri ham qiziqarli farqni ko'rsatadi. Alpomishda makon ancha konkret va real (yurt, qishloq, cho'l, qal'a), vaqt esa an'anaviy epik vaqt bilan

³⁵ Gomer. Odissey. – Toshkent: Sharq, 2015. – 100–150-betlar.

ifodalanadi. Odisseyda esa makon keng va ko‘p qatlamli (dengiz, orollar, afsonaviy joylar), vaqt esa ko‘proq sarguzashtlar ketma-ketligi orqali beriladi.³⁶

Har ikkala dostonda ham qaytish motivi markaziy o‘rinni egallaydi. Qaytish faqat geografik emas, balki ma’naviy qaytish hamdir. Alpomish o‘z yurtiga qaytib, adolatni tiklaydi, Odissey esa o‘z oilasiga qaytib, tartibni qayta o‘rnatadi. Bu motiv jahon adabiyotida “qahramon sayohati” konsepsiyasining muhim elementi hisoblanadi.

Epik an’alarda uchraydigan “sinov” konsepsiyasi ham har ikkala dostonda muhim o‘rin tutadi. Alpomishning sinovlari ko‘proq jismoniy va ijtimoiy (kurash, urush, qamoq), Odisseyning sinovlari esa ko‘proq intellektual va ruhiy (aldash, chidam, sabr, donolik) xarakterga ega.

Shuningdek, dostonlarda yordamchi obrazlar tizimi ham mavjud. Alpomishda do‘stlar, qarindoshlar va ba’zan homiy kuchlar yordam beradi. Odisseyda esa Afina ma’budasi uning asosiy yordamchisi sifatida ko‘rsatiladi. Bu jihat ham ikki madaniyatning diniy-falsafiy qarashlarini aks ettiradi.

XULOSA

Alpomish va Odissey dostonlarini qiyosiy-tipologik jihatdan o‘rganish natijasida ularning o‘xshash va farqli jihatlari yaqqol namoyon bo‘ldi. Har ikkala asar ham jahon epik adabiyotining yirik namunalari bo‘lib, insoniyatning umumiy qadriyatlari — vatanparvarlik, sadoqat, mardlik, donolik va adolat g‘oyalarini tarannum etadi. Dostonlarda qahramonning uzoq safarga chiqishi, turli sinovlardan o‘tishi va oxir-oqibat o‘z yurtiga qaytishi kabi umumiy epik motivlar mavjud.

Ishning asosiy maqsadi — ikki turli madaniyatga mansub epik asarlar o‘rtasidagi umumiy va o‘ziga xos jihatlarni aniqlash hamda ularning jahon adabiyotidagi o‘rnini ko‘rsatishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2010. – 20–35-betlar.
2. To‘rayev A. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 45–60-betlar.
3. Qosimov B. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2013. – 30–50-betlar.
4. Yo‘ldoshev J. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Fan, 2014. – 15–40-betlar.
5. Gomer. Odissey. – Toshkent: Sharq, 2015. – 100–150-betlar.
6. Jalolov G. O‘zbek folklori va dostonchilik an’analari. – Toshkent: Fan, 2016. – 60–85-betlar.
7. Hoshimov O. Adabiyot va ma’naviyat. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – 25–45-betlar.
8. Mirzaev T. Folklor va epik janrlar. – Toshkent: Fan, 2018. – 70–95-betlar.
9. Alpomish dostoni (ilmiy nashr). – Toshkent: G‘afur G‘ulom, 2019. – 10–50-betlar.

³⁶ Qosimov B. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2013. – 30–50-betlar.

-
10. Saidov M. Qiyosiy adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: Innovatsiya, 2020. – 40–65-betlar.
  11. Nurmatov A. Jahon adabiyoti. – Toshkent: Fan, 2020. – 55–80-betlar.
  12. Homer. The Odyssey. – London: Penguin Classics, 2021. – 120–180-betlar.
  13. Qodirov A. O‘zbek xalq dostonlari poetikasi. – Toshkent: Universitet, 2021. – 35–60-betlar.
  14. Ahmedov Sh. Folklor va etnografiya. – Toshkent: Tafakkur, 2022. – 50–75-betlar.
  15. Yusupov N. Epik janrlar va ularning qiyosiy tahlili. – Toshkent: Fan, 2022. – 65–90-betlar.

